

SENUTĖ JAUNĖJA

„(...) Kai 1895 metais nuvykau į Palangą, nei karališkojo palociaus, nei parko dar nebūta. Jaunasis Tiškevičius buvo ką tik vedęs savo gražuolę kurią ten grafitę (vėliau su ja susipažinau, betgi mergutinės jos pavardės nebeatmenu), kuri jam atnešusi kelis milijonus aukso rublių kraičio – taip man pasakojo Palangos klebonas prelatas Juozas Šniukšta, kuris grafus per ilgus metus gerai pažino.

Vadinas, anuomet parko bei palociaus vietoj buvo vien šilas, balos, gyvatynas. Ir kai 1895 metais vasarą grafas, pasisamdęs daugybę darbininkų, ėmė tose balose kapstyti, girdamasis ten pasistatysiąs palocių, palangiškiai žemaičiai vien galvas kraipė, žinoma, negiriami: tam ir grafas, kad tokias kvailybes išsigalvotų!

Bet beregint balos liko išsausintos, o vandenys suvesti į gražų ilgą tvenkinį, kur vėliau taip grakščiai ėmė plaukioti gulgės, o iškastąsias žemes darbininkai supylė į aukštoką kalvą šalia Birutės kalno, ir ant tos tatau kalvos išaugo pasakiškas baltas palocius, kuriame negėda būtų gyventi bet kuriam karaliui. Pasamdytas prancūzas, parkų kūrimo menininkas, už bene trisdešimt tūkstančių anuometinių frankų sudarė parko projektą, kuris ir liko įvykdytas, nelyginant stebuklas dykynėje, aplinkiniame šile bei pelkynuose, parkas, apie kurį žinovai sakydavo, jog jam lygaus net visoj Europoj tektų ieškoti.

Nuo grafo Felikso nenorėjo atsilikti kiti Tiškevičiai bei kiti didponiai ir prisistatė sau šaunių vasarinių vilų, daugiausia medinių. Taip atsirado žmonių pravardžiuojamoji „Baltoji Skrynja“ – Oginskio vila (paskiau Ateitininkų), Marijos Tiškevičiūtės vila su bokštais-bokšteliais (paskiau Ūkio banko), „Baltoji vila“ (kur vėliau vasarodavo mūsų prezidentai), „Jūros Akis“, „Jūratė“, „Gražina“, generolo Bronišo mūrinė su mediniu bokštuku ir kt.

Kaip uolūs katalikai, grafas Feliksas su gražiąja žmona pasiryžo išbaigti savo kūrinių, kad ne vien jiemdvim būtų garbė, o ir Dievuliui: tad visų pirma šalia savo parko, kaip integralinę jo dalį, pakeičiui pro Birutės kalną į pajūrį, padarydino, pagal gero menininko planą, Lourdes Dievo Motinos grota, kaip kad ją daugumas esate ne kartą regėję. Toji ola buvo padaryta pirmaisiais šio šimtmečio metais, ir man, penktokui ar šeštokui gimnazistui, dar teko ją bekuriant aplinkui zuiti. Betgi, kai liko išbaigta, tai buvo gražumėlis! Gili tyła, rods, amžina... Bedugnis jūros užimas, rods, didingas himnas Amžinajam... Ramybė, ramybė... Ir, lyg koks šventas šurpas, gili pagarba, palaimingas pasitikėjimas tuo Didžiausiuoju... O aplinkui taip visa sava, paprasta, jauku, o vienkart tyru, švaru, estetiška, kilniai aristokratiška...

Taip, tai buvo... Nepriklausomojoj Lietuvoj tai sudemokratėjo, prisipildė klegesio, šiukšlių, flirtuojančių porų, bepozuojančių kvailiems fotografuotojams nerimtų merginų... Ir beveik nieko – nieko švento... (...)

Maldingasis grafas atliko Dievo garbei dar vieną, daug svarbesnį darbą – padėjo vietiniam klebonui, būsimajam prelatui, kun. Juozui Šniukštai, pastatyti naują puikiąją gotikinio stiliaus bažnyčią. Tiškevičius dovanojo visas statybai reikalingąsias plytas (berods, ir reikiamąją medžio medžiagą) ir savo įtaka lenkų visuomenėj daug padėjo surankioti pinigų iš atvykstančiųjų maudyklininkų, ypač prikalbėdamas atvykusius menininkus prisidėti prie įvairių koncertų ir vaidinimų bažnyčios naudai. Teko ir man su Vladu Jurgučiu

bažnyčioj rinkti iš varšaviškių ir kitų ponų maldininkų pinigų: duodavo gana gausiai, nors vienas kitas ir pasiraukydavo, bet užtenkamai mandagai.

Tad senoji medinė, dar karalienės Onos XVI a. gale pastatydintoji bažnytelė gavo baigti ilgąjį savo amžį ir išnykti amžinybėj, kaip ir, tur būt, visi senieji garbingieji daiktai. Bet, kol buvau Palangos progimnazijoj, turėjau laimę melstis toj mielojoj senutėj, mano gimtosios Gargždų bažnyčios seselėj (kuri galutinai dingo tik Antrojo pasaulinio šėlsmo metu). Taip tatau, klebono Šniukštos pastangomis, grafo Felikso Tiškevičiaus pagalba, stipriai prisidėjus lenkams svečiams ir šiek tiek vargingiesiems Palangos parapijiečiams, pagal liepojiškio architekto Strandmano projektą išdygo mielojoj mūsų vasarvietėj gražuolė bažnyčia, baigta bene 1907 metais. Viduje, išskyrus puikius marmurinius altorius bei sakyklą, dar šio to trūks-ta, ypač išdažymo. Bet tinkamai išdažyti gražų pastatą reikia nemažai pinigų. Bažnyčios statytojas kleb. Šniukšta man teisinis išdažymo neatlikęs dėl to, kad nebesijautęs turįs pakankamai jėgų po tiek atlikto sunkaus darbo: tegu jaunesni baigia, kas dar baigtina.

Beje, būtina reikia paminėti ir kanauninką Kazimierą Prapuolenį, kuris irgi čia prikišo savo judrųjį pirštą. Jo pastangomis gražiajame bažnyčios bokšte įrengtas modernus laikrodis. Tas įdomus ir Lietuvai labai brangus asmuo, čia gana ilgai išgyvenęs kaip altaris-ta, čia ir miręs, tikrai užsipelnė būti palaidotas šventoriuje, šalia savo pamiltosios bažnyčios, visų mūsų mylimojoj Palangoj.

Čia dar minėtinas vienas Palangos pastatas. Tai anie progimnazijos (vėliau gimnazijos) rūmai, kuriuos pastatė irgi Tiškevičiai, būtent, mūsų minimoj grafo Tiškevičiaus tėvas Antanas Tiškevičius, Kretingoj susikūręs lizdą. Po 1863 metų sukilimo jis pigiai supirko eilę dvarų, kuriuos rusai buvo konfiskavę iš kai kurių sukilimo dalyvių, ir pasidarė dideliu magnatu, taip jog kiekvienas iš jo sūnų bei dukterų po jo gyvos galvos gavo po labai didelį turto gabalą. Tas tatau Antanas Tiškevičius bandė būti ne vien turty eikvotoju, bet ir kultūrininku, kad ir kraštui bei žmonėms šis tas tektų. Todėl, tarp kita ko, sumanė jis Žemaičių pietvakariams įkurti Palangoj progimnaziją, ką ir įvykdė, kadangi buvo Peterburge įtakingas. Taip ir atsirado Palangoj („svieto pabangoj“) pagarsėjusioji progimnazija, kuriai buvo lemta išstumti senesniąją Rucavos vidurinę mokyklą, žemaičių vadinamąją Paurupio gimnaziją (tarp Palangos ir Liepojos) toliau į šiaurę – į Liepoją.

Palangos progimnazija, gerai susitvarkiusi, gavusi gerų administratorių bei pedagogų mokytojų, pasidarė patraukli plačiamai Lietuvai ir sutraukdavo mokinių iš įvairių Lietuvos vietų. Iš ten išėjo daugelis žymių Lietuvos inteligentų, pasauliečių ir dvasiškių, kaip štai, A. Smetona, S. Kairys, V. Nagevičius, R. Skipitis, K. Šaulys, J. Grabys, B. Česnys, V. Jurgutis ir t. t. Palangos mokykla traukdavo lietuvius ten ne vien dėl to, kad progimnazija aukštai stovėjo mokymoju atžvilgiu, bet ir auklėjamoju: mokykloj tvarka buvo griežta, pedagogų autoritetas, bent didelio daugumo, labai aukštas ar bent užtenkamai vertingas; mokinių gyvenamieji butai buvo progimnazijos vyresnybės nustatomi bei gerokai prižiūrimi; moksleivių gyvenimas net užu mokyklos sienų buvo tinkamai sureguliuotas; galų gale – pati Palangos visuomenė buvo tyli, rami, dar miestų civilizacijos nesugadinta, todėl tėvai mielai siūsdavo savo vaikus ten mokytis, ypač kurie norėdavo juos išleisti į kunigus. (...)

(Nukelta į 42 p.)